

eens zegt, ze door de in veel maar »voor atur: zorgen Immers is naam en in an aanvaar- overvloed verlamt; en uitgebluscht enoegzaam moeielijk eet al zijne od door te

geldt, vindt schappelijk de historie der kerke in het uni- het bestaan zij heeft met met allerlei toch komt it: en sterk des Heeren. uets ontbro- om dit hier, te toonen, in uw hart eit, dat wij auter tegen- Studejonds, g meer dan getal derge- grooier ning toch in h ons deficit en kunnen n, maar als en, wat h is op de n mogen we, eer wij ons- stijnen naam druk henen, n te groeien. ARTIOG.

er L. W. de den heer K. den heer J. den heer C. den heer door 1 lo- door den a/a. f 109; el f 34; door p f 269.50; rassel f 125; derwilt f 70; uit Jaarsveld am f 79; 50; door den arden f 200; inland f 99; te Kampen Oudshoorn isman Jz. te H. de Vries den heer J. 14.50; door enven f 16; te Amster- Gemeente te A. Adriaanse 50 met bij- der voor de nten aan de Fortman uit den heer H. H. Rollman chenkings: oor den heer »Zaait aan 2, van N. N. Hoop f 4.27; gene f 29.28; adervan van D. van Pelt rkezakje f 1; 50; door Da. D. J. Karssen L. f 1, van heer G. K. 26, van N. N. Fernhout te Scheltens te 25, gevonden 27.50; door Wed. F. H. lovy van P. te Utrecht, 2.50, samen lus te Delft, Frascati van 1 en f 10,

A. v. B. te f 10.

e Hilversum, n. Koffijberg Amersfoort, n heer P. A. plaatsing we- te H. 2 ka- n; van M. te Vereniging na, 12 sloot- N. te A. 10

De twaalf Pa- boeken; uit

ingekomen: uit de Cate- nie N. H. K. J. I. J. te H. Da. Bouman ond in Fras- riendenskring f 100; door te H. als 5; C. B. te Z. Da. De Gaay ezen van De Q. N. f 10

ingmeester.

MDRUKKERIJ EDAM,

De Heraut

VAN DE

Gereformeerde Kerken in Nederland.

Het auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de wet van 28 Juni 1881 (Staatsblad N°. 124).

De blad wordt geredigeerd des Vrijdags aan de geabonneerden verzonden. Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE, Abonneementen en Advertentien aan de ADMINISTRATIE van De Heraut, Warmoesstraat 106, Amsterdam. Inzendingen die later dan Donderdag v. namiddags te 12 ure worden ontvangen kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Zondag 6 November 1887. N°. 515.

Abonnementsprijs: franco aan huis, per drie maanden / 1.20. Afzonderlijke nummers aan het Bureau 10 Cent. Abonneementen worden aangenomen door alle Boekhandelaars, Postdirecteuren enz. aan het Bureau, Warmoesstraat 106, te Amsterdam. Advertentie: van 1 tot 6 regels 90 Cent; voor elken regel meer 15 Cent. Aanvragen en vermelding van liefdegaven en Verslagen van Vereenigingen 10 Ct. per regel.

De naam Christus.

TWAALFDE ZONDAGSOPDEELING.

VII.

Doch de HEERE heeft onzer aller ongerechtigheid op hem doen aanloopen. Jes. 53:6.

Komen we thans tot het Priesterschap van den Christus zelve. Sedert Adam in het paradijs viel, was er geen priester die voor God bestaan kon op aarde geweest. Immers niet alleen de offerande die op het altaar komt, maar ook de priester die het offer toewijdt, moet smetteloos rein en heilig zijn, of de offerande die God eeren wil, krenkt en beledigt den Almachtige.

Zoo nu stond Adam in het paradijs. Hij was een onzijdig priester en had een nog onzijdige offerande te offeren. Maar toen hij viel, was dit uit. Hij als priester was onrein van hart, van lippen en van hand geworden, en de offerande die hem te brengen overbleef, was bezoedeld. Alle poging daarna aangewend, om toch te offeren, liep dan ook teniet. In Melchizedek was dit verdoord priesterschap het laatst gezien, en, eerst toen God Aäron riep, kwam er weer een priesterschap van aannemelijke gestalte. Edoch slechts in beeld, niet wezenlijk; wel den schijn en de schaduw dragende, maar niet de zaak zelve. Een dier, omdat het buiten zonde ligt, kwam voor den zondigen mensch in de priester, die zondaar en die onheilig was, werd ceremonieel Levietisch geheiligd.

Van het paradijs tot Golgotha is het priesterschap dus slechts in gebrekkigen, schaduwachtigen vorm gezien, en eerst op Golgotha is het werkelijk uitgekomen. Dit worde echter niet zó verstaan, alsof in de eeuwen die daartusschen liggen het priesterschap braak had gelegen, en alsof Christus het pas in de volheid des tijds ontvangen had. Dit is zoo niet. Hij was reeds van eeuwigheid van God verordend en met den Heiligen Geest gesalfd, niet enkel tot onzen hoogsten Profeet, maar ook tot onzen éénigen Hoogepriester, en al wat door de patriarchen of Aäron en de zijnen in het priesterschap verricht is, hing van den aanvang af aan dit éene priesterschap van Jezus. Zoodra Adam viel en dus als priester ont-priesterd werd, trad de Middelaar als priester voor hem in de plaats. Ook reeds in het paradijs is noch Adam noch Eva behouden, dan eeniglijk door; het geloof in dit van hén afgeschovene en op den Middelaar overgebrachte priesterschap.

Is dit helder ingezien, dan verstaat men tevens dat Christus niet Aärons maar Melchizedeks priesterschap bezat. Bedenkt toch wel, dat, wie het anders wat en Christus in het pas later ingestelde Aäronietisch priesterschap laat intreden, voor de geloovigen die van het paradijs tot op Aäron geleefd hebben, een anderen weg ter zaligheid ontsluit die buiten Christus omgaat.

Is daarentegen de Middelaar van de God verordende en met den Heiligen Geest gesalfde priester reeds in het paradijs, dan spreekt het vanzelf dat hij niet anders dan dat priesterschap kon bezitten dat in Melchizedek nabodeide; en dat hij Aärons priesterschap, wel verre van het over te nemen en te bestendigen, afschafte en tot zijn einde bracht. Als Christus zoo gedurig er van spreekt, dat hij „de waarheid is“, dat wij „de waarheid

moeten doen“, dat hij „Koning in het rijk der waarheid is“ en wat dies meer zij, dan moet ge dit nooit wijsgeerig verstaan, maar moet dit verklaard uit de tegenstelling met de schaduwen en ceremonien. De dienst der schaduwen was het omgekeerde van de waarheid, en slechts het afgietsel, de schijn er van. En de Middelaar die thans kwam, om die schaduwen af te schaffen en te vervullen, was dus in tegenstelling met dien ijdel schijn en die afbeeldende schaduw de waarheid zelve der dingen.

Aärons priesterschap is nooit anders dan een schilderij aan den wand geweest, en toen nu de echte priester, wiens beeld dat schilderij uitdrukte, zell kwam, had dus heel Israël zich terstond van het schilderij naar den man dien het afbeelde moeten wenden. Doordat het dit niet deed, toonde het, dat het zijn schilderij aan den wand niet eenmaal verston en er het geestelijk beeld van den Middelaar niet in gelezen had. Vandaar dat dit schilderij ten slotte met geweld van den wand gewerkt en vernietigd moest. Het voorhangsel des tempels scheurde. De tempel is in vuur verbrand. En de priesterlijke tabberd van Cajaphas is spoorloos verdwenen.

Welke was nu de taak die op den Christus als priester rustte? Over dit punt is door alle eeuwen heen veel getwist en zelfs nog op de Synode van Dordt en daarna bestond hierover verschil van gevoelen o.a. tusschen Maccovius en Wallaeus, de destijds zoo kundige hooggeleerden te Franeker en te Leiden.

Dit geschil ontspan zich naar aanleiding van de woorden, die thans in art. 22 van onze Confessie aldus luiden: „Maar Jezus Christus, ons toerekenende alle zijne verdiensten, en zoo vele heilige werken, die hij voor ons en in onze plaats gedaan heeft, is onze rechtvaardigheid.“

Men was het er namelijk geheel over eens, dat Christus gestorven was voor onze zonde en nu leefde om voor ons te bidden. De lijdelijke voldoening en voortreding bij den Vader stond vast. Daar werd niet aan getornd. Maar wel kon men het niet recht eens worden over de vraag, of de Christus ook de wet voor ons volbracht had, en of derhalve ook zijn heilig leven plaatsbeksleed voor ons was geweest.

Zeer terecht triomfeerde in onze Confessie het gevoelen dergenen, die dit beaamden, en sinds is dit dan ook belijdenis van onze kerken gebleven. De kerk belijdt en de lijdelijke en de dadelijke gehoorzaamheid van den Christus. Maar toch, hoewel men het beled, er bleef nog altoos een sluier over liggen, en met name uit de prediking des Woords, en diensgevolge uit het geloofsbewustzijn der kerken, was dit stuk der belijdenis schier geheel weggevoeten, tot Kohlbrügge met name dit gewichtig stuk weer aan de conscientie aanbeval.

De nevel die over dit stuk zweven bleef verklaart zich daaruit, dat men de rechte verhouding en betekenis van het priesterschap van Melchizedek en Aäron niet inzag. Omdat men van Aärons priesterschap in de Schrift des O. V. zoo veel en van dat van Melchizedek zoo weinig las, is men ongemerkt het priesterschap gaan opvatten, alsof het in hoofdzaak op de verzoening van zonde doelde, en zag ganschelijk voorbij, hoe het priesterschap, geheel afgescheiden van de zonde, reeds in het paradijs bestond, als ingeplant in 's menschen natuur. Wat geheel bijkomstig was, is men zondende voor het wezen der zaak gaan aanzien, en

hierdoor werd de rechte blik op het priesterschap van den Christus geheel onmogelijk. Uiteraard had nauwkeuring bestudeering van de Heilige Schrift voor deze dwaling kunnen behoeden, maar natuurlijk was anders deze dwaling in ons zondaren wel.

Als een ziel eindelijk, eindelijk dan toch door de ontgankelijkheid van Gods heiligheid wordt aangegrepen, is de zonde haar zoo het schriklijke monster, waardoor ze zich benauwd gevoelt, dat het onnatuurlijk zou zijn, zoo ze bij den Middelaar niet bijna uitsluitend het rantsoen ging zoeken. Om een rantsoen voor haar zonde is het zulk een ziel dan te doen. Als ze van haar doemschuld maar gevrijd kan worden, is ze er. Een Goel, een Verlosser, een Borg zoekt ze voor haar behoudenis.

Op die manier treedt derhalve de Verlossing van zonde geheel eenzijdig op den voorgrond en vat de onjuiste gedachte post, dat, zoo de ziel maar van zonde verlost kan worden, zij het overige en het verdere wel zelve zal doen.

Toch is deze dwaling der eenzijdigheid in hoogte mate bedenkelijk. Immers op die wijs wordt nu religie niets dan een soort heilsinstituut om zondaren te redden, en staat nu zaligheid en niet de eere van Gods naam op den voorgrond. Zoodra toch, in zuiver Gereformeerden zin, de religie weer wordt: „Gode zijn eere geven“, is alle verzoening nog niets dan het wegneemen van wat door de zonde tusschenin kwam, en komt daarna eerst heel de breede en alomvattende vraag, hoe Gode de eere van zijn schepsel toekomt.

Vandaar dat we zoo uitvoerig over het paradijs, over Melchizedek en over Aäron spraken, overmits zó alleen de weg gebaad is tot een klaar inzicht, waardoor deze noodlottige dwaling bij den wortel wordt afgesneden.

Is toch het priesterschap gegrondvest in 's menschen schepping en bestemming in het paradijs, nog eer er van zonde sprake viel; en bestond het oorspronkelijk eeniglijk in de volkomene toewijding van heel onzen persoon en heel ons aanzien en al onze genegenheden aan de eere Gods, dan voelt ge terstond, hoe met de offerande van het Lam van God voor onze zonde, de taak van den priester die voor ons intreedt, nog volstrekt niet is afgevoelen.

Neen, zijn taak is een dubbele. Onzes priesterschap elicht vooreerst, dat we Gode onszelven geheel ten offer wijden, en voorts, dat we, nu we zondaren wierden, bovendien deze gruwelijke schuld onzer zonde boeten door den eeuwigen dood.

Door niets minder kan aan de eere Gods voldaan worden.

Zijn recht is 1°. dat we Hem met heel ons aanzien toegewijd zullen wezen; en 2°. dat voor alle schuld straf gedragen worde. Al is dus de straf, die ons den vrede aanbrengt, op den Middelaar gekomen, daarmee is het priesterschap nog volstrekt niet gekwetst, maar blijft nog dat andere open, dat eigenlijk het oorspronkelijke was, t. w. dat wij Gode nu ook de toewijding van heel ons aanzien wijden, niet slechts van nu af, maar ook voor het verleden.

Niet enkel, om het kortheldshalve alzo uit te drukken, niet enkel de schending der wet moet gebout, maar ook de eisch van den inhoud der wet moet volbracht worden. Wie voor achterstalligheid in betaling beboet wordt, is met die boete volstrekt niet van de betaling zelve af.

Dienovereenkomstig belijdt dan ook onze Catechismus in vraag 60: „als hadde ik zelf

al de gehoorzaamheid volbracht, die Christus voor mij volbracht heeft“, en staat ons te belijden, dat onze Middelaar volstrekt niet alleen het rantsoen voor ons betaald, maar ook wel terdege de wet voor ons volbracht heeft. En niet genoeg kan het valsche denkbeeld bestreden, alsof de Christus alleen voor onze zonde gestorven ware, opdat wij dan nu de wet zelve volbrengen zouden. Deze valsche voorstelling toch, die onder alle Arminiaansche schakeeringen der Christenheid, en ook nu weer onder de Ethischen, schering en inslag is, niet voorbij: 1°. dat we nooit voor het verleden volbrengen kunnen wat toen ongedaan bleef; 2°. dat ons wandelen in de wet na onze bekeering genade van God is („Ik zal maken, dat gij in mijn wegen wandelt“), „de goede werken die God voorbereid heeft, opdat wij daarin wandelen zouden“; en 3°. dat zulk een voorstelling een weeroprichting van het Werkverbond in het Verbond der Genade is.

Toch valt licht in te zien, waarin hier de feil school; men vatte namelijk het plaatsbeksleed van den Middelaar te uitwendig op, en kwam daardoor tot de zoo door en door verkeerde voorstelling, alsof de Middelaar een individu naast andere menselijke individuen was; iets waar natuurlijk terstond uit volgde, dat zulk een menselijk individu de wet voor zich zelf had te volbrengen, en het dus voor ons niet kon. Een redeneering die op dat valsche standpunt volkomen juist en onweer-sprekelijk is.

Van meet af heeft daarom onze Gereformeerde kerk er zoo dringend tegen gewaarschuwd, dat men toch in Christus geen mensch naast andere menschen zou zien, en nooit zou zeggen, dat de Zoon van God een menselijke persoon, maar alleen dat hij onze menselijke natuur heeft aangenomen.

De Middelaar is en blijft onveranderlijk de Zoon van God, en overal waar hij optreedt, treedt niet een menselijke persoon op, die tevens ook Zoon van God is, maar treedt op de Zoon van God in onze menselijke natuur, naar ziel en lichaam beide.

Ware het een menselijke persoon geweest, dien de Zoon aannam, dan hadden de Neo-Kohlbruggianen gelijk, dat hem ook onze schuld uit Adam wel moest zijn toegerekend; en hadden de Irenischen gelijk, dat hij voor zich zelf de wet volbracht heeft; en hadden de Modernen gelijk, dat het strijdt met alle recht, om een onschuldige persoon voor een schuldig persoon te laten sterven.

Heel deze voorstelling is dan monstrueus. Neen, de eenige en natuurlijke Zoon van God nam onze menselijke natuur aan; niet gelijk die natuur aan één individu, maar gelijk ze aan heel ons menselijk geslacht behoort; en uit dien hoofde nu kon hij nooit anders dan in alles plaatsbeksleed voor ons staan. Want al wat hij deed, deed onze menselijke natuur in en door hem, en kon hij dus ook voor zich zelf de wet niet volbrengen, maar wierd ze in en door hem volbracht voor onze menselijke natuur.

Verderop in den Catechismus komt dit breeder ter sprake, genoeg zoo hier maar reeds verstaan is, hoe een valsche leer aangaande den Christus hier alles verdorven heeft, en hoe terugkeer tot de zuivere, alleen waarachtiglijk vertroostende belijdenis eerst dan mogelijk is, als de grond-dwaling die in den Middelaar een mensche-lijken persoon naast de andere mensche-

lijke personen ziet, met tak en wortel is uitgeroeid.

De plaatsbeksleed is bij den Middelaar niet een inbreuk op het recht, en ook niet een eigenwillige aanbidding van den eenen mensch voor den ander, maar uitvoel van Gods wil. Hij heeft hem verordend. Hij heeft hem krank gemaakt. Onze aller ongerechtigheid heeft Hij op hem doen aanloopen. En om dit mogelijk te maken wrocht Hij het wonder der vleeschwording, hierin bestaande dat de Zoon in onze menselijke natuur inging, die zuiverlijk aannam en voor ons droeg.

En eindelijk, omdat in den Middelaar onze menselijke natuur voldeed en volbracht, spreekt het dan ook vanzelf, dat met deze éene offerande allen volmaakt zijn. Noch vóór noch na hem kan hier ooit iets aan toegevoegd. Alles vloeit uit dat éene priesterschap en Gods kinderen als priesters en priestessen doen niet iets bij hetgeen de eenige Hoogepriester deed, maar zijn priesters en priestessen in, onder en door hem.

Dit eenige, dit uitsluitende, dit onvergankelijke en algemeengame karakter van zijn priesterschap spreekt zich in zijn voorbidding uit; een stuk, dat onafscheidelijk er bij hoort. Had hij toch na zijn hemelvaart onze menselijke natuur weer afgelegd, dan zou op eenmaal weder al de vrucht van zijn vleeschwording voor ons teloor zijn gegaan. Zoo blijft hij dan en leeft in ons menselijke vleesch bij God, om bestand en duurzaamheid te geven aan wat hij voor ons deed. Niet wij geven er door het Avondmaal bestand en duurzaamheid aan, gelijk Rome het in haar bediening van de Mis wil, maar hij leeft om dat zelf te doen.

En dit is het, dat hij niet maar nu en dan voor ons bidt, maar om voor ons te bidden eenmaal met zijn eigen bloed is ingegaan in het voorhangsel, en nu leeft, d. w. z. leeft en leven blijft in de menselijke natuur die hij aannam. Want natuurlijk als God leeft hij vanzelf eeuwiglijk. Dat hoefde er niet bij gezegd.

KUYPER.

In een eerbaar gewaad.

Desgelijks ook, dat de vrouwen, in een eerbaar gewaad, met schaamte en matigheid zich zelve verbergen, niet in vlechten des aars, of goud, of parelen, of kostelijke kleeding. 1 Timotheüs 2:7.

Zie toe, dat ge niet in zondige overgeestelijkheid scheidt wat God saamvoegde en uit-eenrukt wat Hij verbond.

Het gevaar om in die zonde te vallen is zoo groot.

Als ge merkt, en uit de ervaring uwer on-bekerde jaren weet, hoe een schepsel buiten God er bijna altoos toe vervalt, om te doen alsof hij geen ziel had en alleen lichaam was; en dan voor dat lichaam slooft en slaapt; om dat lichaam maar te laten eten, en dat lichaam te laten drinken, en dat lichaam in pronk en kleedij en allerlei wellust te laten genieten; o, dan is het zoo natuurlijk, dat een mensch, na bekeerd te zijn, nu overslaat in het andere uiterste, en denkt: „Als ik maar voor mijn ziel zorg“, en onder dien indruk zijn lichaam en wat des lichaams is, verwaarloost.

Dan sluip er ongemerkt een soort min-achting voor dat ongeestelijke lichaam in de ziel. Men draagt het als iets overvolts met zich om. Eens is het toch voor het graf en

de vrije was hij de beperkte, maar ook de beveligde en beschermde. Later is vrij een woord geworden, uit ieder maakte wat hij wilde. De godgeleerden vonden een liberium arbitrium indifferentiae uit en beproefden daarmee alle bezwaren op te lossen. Dit spelt, zoals bekend is, in de nieuwere godgeleerdheid een groote rol. Het is echter een waan. Deze onbepaalde wil, die zich beperken moet, dat niets, dat zooveel kan, dit raadsel, waaruit een almachtig heet, een god tevoorschijn treedt, bestaat slechts in de dogmatiek!

Ook de Synergisten hebben dit liberium arbitrium be-houden. Ja, zonder dit valt hun gansche theorie ineen. De genade licht het verstand, wekt den wil op; nu moet echter deze (wil) zelf beslissen. Uit zichzelf moet hij de keuze doen. Hij moet ja, of neen zeggen. En dit moet hij vrijmachtig doen. Zijn werk moet hij zijn. De gedachtenlozen letten er in het geheel niet op, dat de wil goed moet zijn, wanneer hij uit zichzelf voor het goede beallissen moet, hetwelk hij bezitten moet, om te kunnen geven. Maar is hij indifferentieel (niet goed en niet kwaad), dan is zijne beslissing zonder waarde. Een noch goed noch kwaad doen, valt niet onder het bereik der zedelijke beoordeeling. En dan zal hij toch over de aanneming der genade moeten beslissen, ja zich een eenwig leven kunnen toeigenen! Hoe dwaas!

DE GAAY FORTMAN.

Tegen de vervalsching der Gereformeerde Belijdenis.

DOOR

Dr. ADOLPH ZAHN.

De beweegredenen nu kan men onderscheiden in actuele en potentiële, d. z. zulke, die de wilshandeling werkelijk te voorschijn brengen, en zulke, die ze slechts vergezellen of haar voortgaan. Eenvoudige wilshandelingen, die door een beweegreden onmiddellijk tevoorschijn geroepen worden, noemen wij daden, uit aan-drijf geboren; samengestelde wilsdaden kunnen wij willekeurige handelingen noemen.

Het inwendige leven van den enkelen persoon hangt voorts met zijn familie, deze weer met het geslacht, en dit weer met het volk samen. De tuitet, dien de mensch uit deze bronnen meekrijgt, bepaalt hem zoo sterk, dat hegeen hij zelf aan zulke natuurlijke gaven toevoegt, in geen verhouding staat tot wat hem aangeboren is. De mensch is in beginsel wat hij later verzoent, en gelijkt dus op de knop, die den bloesem in zich draagt; en wat

hijzelf tot zijne veredeling kan toebrengen, is dikwijls niet meer dan een voorzichtig bewaren van wat hij ont-vangen heeft. De natuurlijke aard, de gave en het karak-ter kunnen zich wel ontwikkelen, maar uit de blauwe ooggen van Frederik den Groote straalt reeds in zijne jeugd hetzelfde vuur, dat gedurende zijne dagen daarin flickerde. Keizer Wilhelm zeide in 1845: „Ik wil een op-rechte en hartelijke welwillendheid zelfs jegens den gering-ste mijner onderdanen bij mij ondragen.“ Dit karakter is hem tot 1887 bijgebleven. Met een vastheid, die ver-wondering wekt, gaat de mensch den weg zijna karakters. Karakteren kunnen gematigd, beperkt, onder de tucht ge-bracht worden, maar veranderd worden kunnen zij niet. Het karakter is hetzelfde zoowel in daden van eigen aan-drift als van willekeur, of iemand berouw heeft van zijne daden, ze verbeteret of terugnemen wil, op het heil-saende oogeblik handelt de mensch evenals vroeger en begint dezelfde dwaasheid. Denkt men aan deze beide feiten: de wil is verbonden aan zijn geheele innerlijk be-staan, het karakter is onveranderlijk — waar is dan plaats voor de leer van den vrijen wil? Wat is die vrije wil? Niets dan een abstractie. Had de wil die macht om zich-zelf te bepalen tegenover het zieleleven, tegenover het karakter, hij zou een Deus ex machina zijn. In een heil-igdom wonende, zou hij plotseling tevoorschijn komen en zijne bevelen medeelen. Hij zou de almachtige, maar geheel onbekende meester in het rijk der ziel zijn. Maar als zoodanig toch weer geheel zonder betekenis zijn,

want daar hij niets anders kan doen dan den evenaar der weegschaal rechts of links bewegen (daar hij, van het geheele driestad van het zieleleven losgemaakt, onver-schillig is) mag hij wel een redder uit den nood bij theo-logische en filosofische moeielijkheden genoemd wor-den, maar toch blijft hij iets onbekends.

Met andere woorden, hij is een nietszeggende fictie. Daar is geen vrije wil als afzonderlijke werkzaamheid voor de ziel. De wil is altijd bepaald, en slechts in zijne beperking heeft hij betekenis. Vrij handelt de mensch, wanneer hij zelfbewust binnen de perken zijner persoonlijkheid handelt, wanneer wat hij doet, hij dat doet zonder daartoe door zijn uitwendigen, van hem gevoelden dwang gedre-van te worden.

Zulk éene vrijheid is een door de bovengenoemde voorzaten geordende en tevoorschijn gebrachte. De vrijheid is de zelfuiting van den mensch. Zij wordt veroor-zaakt zoowel in de mechanische werkzaamheid der her-senen als in de physische motieven. Hoe beide zich ver-eenigen weten wij niet.

Zeker handelt ieder mensch met eene noodzakelijkheid, die veel grooter is, dan hij vermoedt, maar hij handelt naar zijn gevoel, doch dan alleen met zekeren dwang, wanneer oordelen en wil elkander bestrijden. Waar deze strijd niet bestaat, meent de mensch niet gebonden te zijn, ofschoon hij altijd zijn eigen weg gaat. De ouden noemden den mensch vrij, wanneer hij zich ongehinderd binnen de perken zijner standrechten kon bewegen. Als